

podatki v monografiji zajetih družin. Monografija je toliko bolj uporabna, saj je dosegljiva le z nekaj kliki. Avtorjev namen pri njeni izdaji je tako v celoti dosežen.

Matjaž Grabornik

Mojca Horvat: Gospostvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2021, 204 strani.

Kot pravi zgodovinarjem dobro znan latinski rek, *littera scripta manet*. Toda zgolj zapisati – in ohraniti v varnem zavetju arhivske škatle – še ne pomeni nujno tudi zares odrešiti pozabe. Bržkone vsaka arhivska ustanova hrani množico gradiva, ki že dolgo ali pravzaprav sploh nikoli ni pritegnilo prave radovednosti raziskovalcev. Brez živega bralca, ki bi se bil pripravljen poglobiti v vsebino zapisanega, pa tudi skrbno arhivirani dokumenti ostanejo kvečjemu mrtva črka na papirju ali pergamentu.

Marsikdaj pravi razlog za to ni pomanjkanje zanimanja, temveč prej preplitvo poznavanje arhivskih fondov. Orientacija po njihovih globinah ni vedno preprosta, zlasti ne za ljubiteljske raziskovalce, manj vešče zgodovinopisnih znanj in metodoloških osnov. Precej preglednejša postane, kadar se lahko opremo na primerno pripravljene popise in vodnike. Od leta 2021 je uporabnikom Pokrajinskega arhiva Maribor dostopna še ena takšna publikacija, posvečena gradivu gospostva Negova.

Ta ozemeljska enota na obrobju Slovenskih goric je nekdaj sodila med pomembnejša gospostva v razgibanem okolju nedaleč od ogrske meje, kjer so se križale živahne prometne poti. Njen sedež, grad Negova, je veljal za eno ključnih strateških točk, na katerih je temeljila mreža lokalne obrambe. Zato ne preseneča, da se je v zgodnjem novem veku lahko pohvalil z dobro založeno orožarno, zaradi svoje upravne funkcije pa tudi z obsežnim arhivom. Njegovo gradivo iz obdobja srednjega veka je že pred letom 1905 prevzel Štajerski deželni arhiv v Gradcu. Mlajše, datirano od 16. stoletja dalje, je bilo po drugi svetovni vojni preneseno v Pokrajinski muzej Maribor, ki je tedaj opravljal tudi arhivske naloge.

Današnji fond negovskega gospostva v Pokrajinskem arhivu Maribor obsega skupno 45 tekočih metrov gradiva iz obdobja med letoma 1533–1941. Prvič so ga uredili že v zgodnjih povojnih letih, zaporedni rodovi arhivistov pa so njegovo vsebino popisovali še dolga desetletja, vse do aktualnega popisa, danes dostopnega tudi v elektronski obliki, ki ga je ob pomoči še nekaterih sodelavcev sestavila Mojca Horvat. Zaradi raznovrstne vsebine in dobre ohranjenosti negovskega fonda ne preseneča, da so ga mariborski arhivisti prepoznali kot izrazito pomembno celoto, zanimivo za širšo javnost. Že leta 2007 so del tega gradiva predstavili na razstavišču Archivum, osrednjem razstavnem prostoru Pokrajinskega arhiva Maribor. Dobro obiskano razstavo je sočasno pospremila publikacija *Gospoščina Negova: izbor gradiva iz fonda za obdobje med letoma 1543–1941* avtorjev Boruta Holcmana in Mojce Horvat.

Štirinajst let pozneje so negovske arhivalije dočakale še ambicioznejšo knjižno predstavitev v obliki samostojne znanstvene monografije Mojce Horvat. Namen tega dela sega občutno dlje od klasičnega popisa, saj veliko podrobneje spregovori o strukturi in vsebini negovskega arhivskega fonda, tako s povzetki in analizami kot prevedenimi prepisi izbranih dokumentov, posebej povednih za preučevanje krajevne zgodovine.

Monografija *Gospostvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri* nedvomno pomeni bistveno nadgradnjo do sedaj opravljenega dela. Knjižna objava je – najverjetneje zaradi omejenih finančnih sredstev – izšla v butični nakladi vsega 78 izvodov, vendar je upati, da bo še večji krog občinstva lahko dosegla v elektronski obliki. Za strokovni pregled vsebine sta kot recenzenta poskrbela izkušena kolega dr. Lilijana Žnidaršič Golec in dr. Dejan Zadravec. K očesu prijetni podobi končnega izdelka pripomore uravnoteženo, pregledno oblikovanje preloma, podprtega z dokaj bogatim slikovnim in grafičnim gradivom, od

kakovostnih fotografskih posnetkov do zemljevidov, tabelarnih prikazov in grafikonov. Vse naštetu bralcu ponuja nazoren vtis o pestrem gradivu iz Pokrajinskega arhiva Maribor, ki priča o življenju gospostva Negova.

Vsebinsko jedro monografije je razdeljeno na osem poglavij. Prvo in najobsežnejše, naslovljeno *Dominicalia*, prinaša pregled urbarjev in urbarialnih registrov, gradiva o dominikalnih zemljiščih, davčnih, finančnih in gospodarskih zadevah ter gozdnega urada, opisov gradu in gospostva Negova, dokumentov zemljiške odveze, popisov dokumentov lokalnega arhiva in pisarne.

Sklop *Rusticalia* omogoča natančnejši uvid v arhivalije, kot so ščitna pisma negovskega gospostva in z njimi povezani dokumenti, zapuščinski in predajni inventarji ter cenilni zapisniki imetja pokojnih podložnikov, gradivo o tlaki, deponirane listine negovskih podložnikov in dokumenti, povezani z obrtniki ter služabniki, dejavnimi na negovskem gospostvu. Podobno število strani zavzema poglavje *Ecclesiastica*, pregledna obravnava dokumentov župnij Apače, Benedikt, Negova, Sv. Antona v Cerkevniku, Sv. Ane v Slovenskih Goricah in Svetinje. Dopolnjujejo ga gradivo admontskega samostana v zvezi z desetino v župniji Radgona in dokumenti, ki govorijo o financiranju šolstva na gospostvu Negova.

Correspondentia povzema prejete normalije, dopise, delovodnike oziroma vložne zapisnike gospostva in pisno korespondenco Trauttmansdorffov, dolgoletnih lastnikov gospostva Negova, s tamkajšnjimi upravitelji. Temu sledi sklop *Iustitialia*, ki predstavlja gradivo krajevnega sodišča, sodne zadeve gospodarskega urada in gosposčinske pravne spore, delovanje patrimonialnega sodišča in zapisnike gorskih pravnih, nazadnje še vložne knjige, delovodnike ter dokumentacijo o sodnih spisih in taksah.

Šesto poglavje obravnava gradivo okrajne gosposke Negova – policijske in sodne zadeve, civilnopravne pritožbe, različna potrdila in prošnje, dokumente nabornega okraja, gradivo o finančnem poslovanju, sezname priseljenih in odseljenih prebivalcev, najdenčkov in izstavljenih potnih listin, popise škode naravnih nesreč in dokumente davčne narave. Nekaj arhivalij, ki ne sodijo v nobeno od naštetih rubrik, je umeščenih v sedmo poglavje. Za konec je vključen še skoraj šestdeset strani obsegajoč seznam gosposčinskih podložnikov z letnico in vrsto dokumenta, v katerem se omenja njihovo ime.

Že sumarni pregled kazala dovolj ilustrativno priča o naravi dokumentov, natančneje predstavljenih ali vsaj zgoščeno povzetih v posameznih poglavjih. Skrbnejše branje razkrije temeljni namen avtorice – pregledno prikazati vsebino arhivskega fonda, jo v splošnih potezah utemeljeno ovrednotiti in umestiti v razumljiv kontekst. To je posebej dobrodošlo z vidika nestrokovnjaka, ki nima natančnejših predstav o obsegu in strukturi negovskega gospostva, njegovi

gospodarski osnovi ali upravnih in sodnih kompetencah.

Da se vsebinski pregled arhivskega fonda začne z gradivom gospodarske in davčne narave, je vsekakor smiselna odločitev – ne zgolj zato, ker je njegov delež v celotnem fondu izrazito pomemben, temveč tudi, ker posebej zgovorno orisuje vsakdanje življenje zemljiškega gospostva skozi daljše časovno obdobje. Pregled letnih obračunov (str. 33–45) denimo priča o vrstah prihodkov in dejavnostih, s katerimi so se preživljali negovski podložniki. Marsikaterega bralca bodo pritegnila dragocena pričevanja o zgodnjeno-voveški materialni kulturi. Na podlagi grajskih inventarjev iz 18. stoletja lahko rekonstruiramo opremo plemiškega bivališča – od pohištva, posteljnine, oblačil, posodja in gospodinjskih pripomočkov do opreme kapele, shramb, kleti, delavnic in orožarne (str. 61–65). Kaj vse je v istem času posedoval negovski podložnik, razberemo iz prevedenega popisa značilnega zapuščinskega inventarja s cenitvijo nepremičnin, posevkov, zalog pridelkov, živine, orodja in drugih premičnin (str. 74–79). Ne izostanejo niti dokumenti, ki pričajo o podobi lokalnih svetišč, kot je popis premičnega premoženja župnije Apače (str. 91).

Med zbranim gradivom iz različnih vsebinskih sklopov ne manjka tako ali drugače zanimivih drobcov, kot so izseki iz zapisnika mrljskih ogledov z navedenimi vzroki smrti in podatki o zdravljenju bolezni, ki ji je pokojna oseba nazadnje podlegla (str. 99). Dokument o licitaciji premoženja kajžarskega para Wurzer iz let 1843/4 je eden od primerov, ki pričajo o precejšnji razširjenosti slovenskega jezika v uradnem oziroma upravnem poslovanju. O vsakdanjih nesoglasjih med kmečkimi podložniki govorijo izvlečki iz sodnih spisov (str. 114–115, 117). Na prvi pogled morda suhoparen abecedni seznam podložnikov (str. 130–187) pa bo nedvomno naletel na topel sprejem pri tistih, ki jih zanimata krajevna zgodovina in genealogija.

Ocenimo lahko, da monografija Mojce Horvat uspešno nagovarja različne skupine bralcev. Poklicnim zgodovinarjem ponuja neprimerno jasnejši in tudi že vsaj v grobem ovrednoten uvid v arhivski fond gospostva Negova, še preden se sami poglobijo v njegovo vsebino. To jim navsezadnje omogoča, da se veliko hitreje in z manj napora osredotočijo na relevantne dokumente, v katerih lahko poiščejo odgovore na lastna raziskovalna vprašanja. Toda v isti sapi je privlačno čtivo tudi za bolj laičnega uporabnika, ki ga zanimajo preteklost domačega kraja, življenje negovskega gospostva v preteklih stoletjih ali sestavljanje družinskega rodovnika.

Tak avtorski pristop v slovenski strokovni literaturi uvaja nekoliko drugačna merila, kot smo jih vajeni iz ustaljenega formata arhivskih inventarjev. Monografska objava je namreč večplastno vsebinsko dopolnilo že pripravljenega popisa arhivskega fonda, saj je zamišljena kot zgodovinopisna študija o štiri-

stoletnem razvoju zemljiškega gospodstva, zasnovana na celovitem, izčrpnem pregledu ohranjenih dokumentov. Zato lahko upravičeno pričakujemo, da se bo potrdila za nepogrešljivo pomagalo pri prihodnjih raziskavah zgodovine gospodstva Negova, avtorici in založniku pa iskreno čestitamo za svež prispevek k slovenski krajevni zgodovini.

Tomaž Lazar

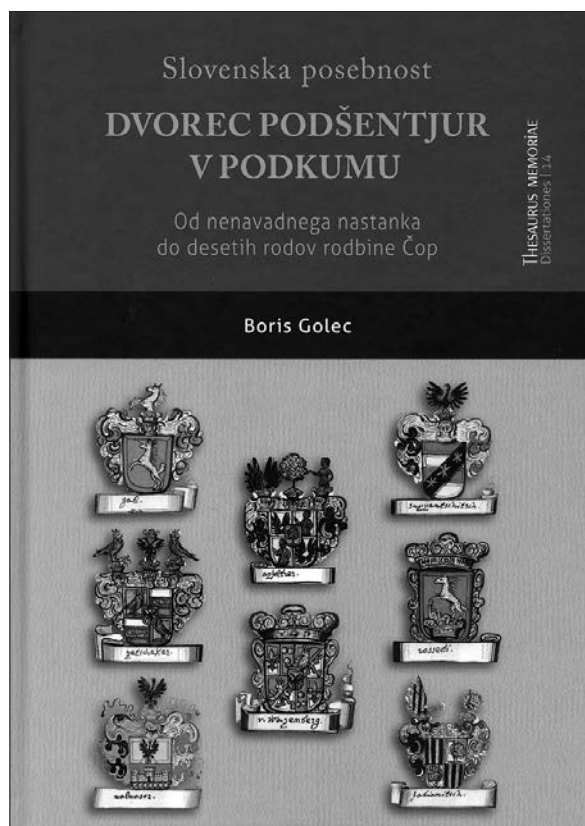

Boris Golec: Slovenska posebnost – dvorec Podšentjur v Podkumu. Od nenavadnega nastanka do desetih rodov rodbine Čop. Ljubljana: Založba ZRC, 2020, 297 strani (Thesaurus memoriae, Dissertationes 14).

Republika Slovenija se lahko upravičeno ponaša z izjemno bogato grajsko zapuščino, o kateri pričajo številni ohranjeni gradovi in dvorci, njihove razvaline ali pa le še stare upodobitve in omembe v pisnih virih. Zaradi neugodnih družbenopolitičnih razmer je bilo zanimanje zanjo dolgo odrinjeno na rob, zato so raziskave pravi zalet dobile šele v zadnjih desetletjih. Raziskovalci se zadnja leta v večji meri ukvarjajo s preučevanjem manj znanih grajskih objektov, tako z vidika njihovega stavbnega razvoja kot tudi geneze gospodstva in historiata lastnikov. Pred kratkim je na tem področju pomembno delo prispeval priznani slovenski zgodovinar Boris Golec, ki je temeljito obdelal in izčrpno predstavil strokovni in širši javnosti skoraj neznani dvorec Podšentjur v Št. Juriju pod Kumom, danes Podkumu.

Visoko v Posavskem hribovju ležeči dvorec ima precej zanimivejšo zgodovino, kot bi lahko sodili po njegovi skromni podobi, ki prej kot na grajsko stavbo spominja na večjo kmečko domačijo. Presenetljiv je že njegov nastanek, saj se je v drugi polovici 16. stoletja razvil iz prvotno podložniške, nato svobodniške posesti kmetov Zavrlov. Druga posebnost je dolgotrajno lastništvo Čopov, kajti ti so danes na Slovenskem najstarejša od dveh oziroma treh rodbin graščakov neplemiškega izvora. Njihove korenine namreč segajo v leto 1748, zdaj pa na nekdanji graščinski posesti gospodarji že deveti rod. Obstaja pa še tretja posebnost Podšentjurja, in sicer dejstvo, da sta v prejšnjem stoletju utonila v pozabo tako spomin na njegov nekdanji grajski status kot tudi na Čope kot graščake in zemljiške gospode.

Monografija je razdeljena na šest tematsko zaočroženih poglavij. V uvodnem delu je najpomembnejše tretje podpoglavje, v katerem avtor na sedmih straneh strnjeno in pregledno povzema vsebino knjige. To je v veliko pomoč bralcu, ki o dvorcu in njegovih lastnikih potrebuje le osnovne informacije,

za lažje razumevanje besedila pa so mu na voljo še tabela s seznamom vseh lastnikov od najzgodnejših oprijemljivih začetkov do današnjih dni in dva zemljevida.

Naslednja štiri poglavja so jedro monografije. V prvem od njih je avtor podrobno opisal zanimiv nastanek dvorca in njegovo lokacijo ter posvetil veliko pozornosti obravnavi njegovega v resnici nikoli popolnoma standardiziranega imena, nazadnje pa je nekaj besed namenil še stavbnemu razvoju poslopja in predstavitvi virov. Historiatu lastnikov dvorca so odmerjena naslednja tri poglavja. Sledijo si po kronološkem vrstnem redu, vsebinsko pa so razdeljena glede na stan imetnikov gospodstva. V prvem sklopu se je pisec spopadel z izjemno zahtevnim vprašanjem časa in načina geneze podšentjurskega gospodstva. Kot v številnih drugih primerih tudi v tem zaradi pomanjkanja virov točnega odgovora ni bilo mogoče podati, prav tako ostaja odprto vprašanje, kdaj so se Zavrli iz podložnikov prelevili v ene največjih svobodnikov na Kranjskem. Kljub vsem preprekam je avtorju uspelo po zaslugi odličnega poznavanja arhivskega gradiva in analogij prepričljivo pojasniti vse ključne procese ter raziskati izvor rodu prvih graščakov.

V naslednjem poglavju, ki pokriva obdobje od prve polovice 17. do srede 18. stoletja, so zajeti vsi plemiški lastniki dvorca. V nekaj več kot sto letih se jih je zvrstilo kar devet, večini pa je skupno, da so ga posedovali le kratek čas in da niso prebivali v njem. Med lastniki Podšentjurja srečamo več zna-